

Bir Av Tabiri Olarak *İltifat*

Ozan Yılmaz*

Köklü ve zengin bir geçmişe sahip Türk diliyle meydana getirilmiş edebî metinler içerisinde zamanla değişime yahut anlam kaymasına uğramış birçok kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin tarihî gelişimi, anlam özellikleri, anlam değişimleri vb. gibi yönlerden değerlendirilmesi başta etimoloji sözlükleri olmak üzere türlü lügatler sayesinde gerçekleşir. Ancak lügatlerin yeterli olmadığı durumlar da söz konusudur. Kelimenin edebî çehresini yansıtmakla birlikte birinci dereceden kaynak sayılması lazım gelen, dolayısıyla içerisinde beklenmedik ipuçlarını barındırabilen başka eserler de vardır. Bu eserler, kendi dönemlerinin edebî atmosferini çok iyi bilen, bir metni değerlendirmek için gerekli her türlü bilgiyle donanmış müellifler tarafından kaleme alınan şerh metinleridir. Genel adıyla "Klasik Şerh Edebiyatı" başlığıyla bilinen bu sahaya ait metinlerin satır araları, tarihî metinler içerisinde farklı anlamlarla kullanılan birçok kelimeye ev sahipliği yapmıştır. İltifat kelimesinin bir av tabiri olarak kullanımı ile ilgili tafsilat, bahsettiğimiz şerh metinleri arasında hatırı sayılır bir konumda olan "Sudî'nin Gülistân Şerhi"nde bulunmaktadır.

İltifat kelimesini lügat anlamına bakarak çeşitli tanımlarla karşılaşmak mümkündür. Arapça olan kelime, "bir nesneyi bürüp çevirmek" manasına gelen "le-fe-te" kökünden türemiştir. Lügat sahasında şöhret yapmış ünlü dilci Mütercim Âsım, Firûzâbâdî'nin *Kâmûsü'l-Muhît* adlı eserini adaptasyon yoluyla Türkçe'ye tercüme ettiği *Kâmûs Tercümesi*'nde iltifat kelimesini şöyle anlamlandırır: "el-iltifat: İfti'al vezninde. Bir nesneye doğru boyun çevirip yüz döndürmekle teveccüh eylemek manasınadır ve "sarf" manasına olan "left" kelimesinden me'huzdur."¹ Bunun yanı sıra kelime başka sözlüklerde şöyle yer bulur: "el-iltifât: çevre bakmak",² "bir tarafa doğru dönmek; saygı göstermek, nezaket, hürmet",³

* Ozan Yılmaz, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi, İstanbul.

¹ Mütercim Âsım, *el-Okyânûs fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 3 cilt, C I, Âsîtâne yayınları, İstanbul 1250, s. 325.

² Ahterî Mehmet Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1310, s. 64.

³ Frank Steingass, "İltifât", *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Librairie du Liban Publishers, Beirut 1998, s. 92.

“bir tarafa yüz çevirme, ihtimam etme, izhar-ı teveccüh, hatır sorma, lütufkârâne aşinalık”,⁴
“yüzünü çevirerek bakma; birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma, ilgilenme; ilgi gösterme, rağbet etme; söz söylerken, daha çok etki sağlamak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile çok yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme.”⁵

Kelimenin yukarıda saydığımız lügat anlamlarına yansımamış ancak şimdiki anlamının kaynağını oluşturan macerası bir hayli ilginçtir. 16. yüzyılın ünlü şairi Sudî-i Bosnevî’ye (ö. 1599-1600) ait olan ve klasik edebiyat araştırmaları için son derece önemli bir metin konumundaki *Gülistan Şerhi*’nin barındırdığı kıymetli bilgiler arasında iltifat kelimesiyle ilgili değerlendirmeler de bulunmaktadır. Merhum Sudî Efendi, iltifat kelimesini şerh ederken şu ifadeleri kullanır:

“İltifat, ifti’al bâbından masdardur. Giderken başını ardına döndürüp bakmağa derler. Ekser ahu ve ceyran cinsinde müsta’meldür. Hatta nakl olunur ki eger ceyran cinsi kaçarken gâh gâh dönüp ardına bakmasa hergiz anı bir hayvan yetişemezdi.”⁶

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre ahu ve ceylan benzeri av hayvanlarının, peşlerindeki avcı hayvanlardan kaçarken yakalanması mümkün değildir. Ancak kendilerini avlamak için takip eden yırtıcı hayvanlarla aralarında ne kadar mesafe kaldığını anlamak için geriye dönüp bakma ihtiyacı hissetmeleri, sonunda yakalanmalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla zaten teveccüh etme ve iyilikte bulunma anlamlarını çağrıştıran *iltifat* kelimesi, “başını geriye doğru çevirerek bakma” manasını ceylan ve ahu cinsinin kendilerini korumak amacıyla peşlerine attıkları bakışa borçludur. Anlaşılan o ki kelimenin bir av tabiri olarak anlamı “avlanmaya sebep olan hareket” şeklindedir.

İltifat kelimesinin “av ve avcı” eksenindeki bu anlam çerçevesi, klasik şairler tarafından türlü şekillerde ve çeşitli ifadelerle dile getirilmiş âşık-maşuk münasebeti için ilham kaynağı olmuştur. Sevgilinin vefasızlığından, ilgisizliğinden ve iltifat etmemesinden yakınan Divan şairleri, kendilerini âşık telakki ettikleri birbirinden ince beyitlerde, mecazın sınırsız gücünden de yararlanarak, acımasız sevgiliye av olduklarını sık sık dile getirirler. Çeşitli vesilelerle bazen kendilerini av yaparlar bazen de sevgiliyi avlanacak bir nesne olarak görürler. Peşine düştükleri sevgilinin kendilerine iltifat etmesini bekleyen âşıkların bu maceralarına divanların süslü sayfaları arasında rastlamak hiç de zor değildir.

⁴ Mehmed Bahâeddin, *Yeni Türkçe Lûgat*, Akçağ yayınları, Ankara 1997, s. 74.

⁵ *Türkçe Sözlük*, 2 cilt, Türk Dil Kurumu yayınları, 9. baskı, Ankara 1998, s. 1073-1074.

⁶ Sûdî-i Bosnevî, *Şerh-i Gülistân*, Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi: 2693, vr.: 25^a.

Sevgili ile âşîğın macerasının, belirli bir estetik dâhilinde ve birbirinden farklı hayal dünyalarıyla işlendiği klasik şiirde, cefakâr sevgili âşîğına daima ilgisizdir. Divan şairlerince “teğafül” ve “istiğna” kelimeleriyle karşılanan “naz” makamı, klasik şairlerin ortak dilberi konumundaki sevgiliye ait kusursuz silahlardan olarak bilinir. Maşukun âşîğına iltifat dolu bir bakışı dahi esirgemesi şikâyet edilesi bir hadisedir, ancak bu durum, bir o kadar da âşîğa zevk verir. Klasik şiir estetiği içerisinde değerlendirildiğinde, sevgilinin âşîğına iltifat etmesi muhaldir ve bu yüzden sevgiliden iltifat beklentisi sonsuza kadar sürer gider. Nitekim ceylan ve benzeri av hayvanlarının kaçarken yakalanmasına vesile olan ‘iltifat’ın, yakalanması tatlı bir hayal olan nazlı sevgiliye yakıştırılması da bundandır.

İltifat sözcüğünün şiirdeki kullanımı, daha çok, âşîğın iltifatkârane bir bakışa duyduğu özlemi dile getirmesi üzerine olmuştur. Sürekli, sevgilinin kendisine iltifat etmemesinden yakınan âşîk, yârinin bir “nigâh-ı iltifat (iltifat bakışı)”ına canını verecek kadar hasret çekmektedir. Dolayısıyla, klasik şairlerin kelime kadrosunda müstesna bir yere sahip olan iltifat, birçok beyitte işlenmiş ve bazen bir gazelin redifi olabilmıştır.⁷

Araştırmamız sırasında iltifat kelimesinin çeşitli vesilelerle kullanıldığı birçok beyite rastladık. Bu beyitler arasında kelimenin doğrudan lügat anlamını ilgilendirenler çoğunlukta olmakla beraber, av-avcı münasebetinin çeşitli nesnelere aktarılmasıyla oluşmuş ve çeşitli yönlerden avcılık terminolojisini çağrıştıran örnekler de mevcuttur. İltifat kelimesiyle birlikte bir av sahnesini sembolize eden mütenasip kelimelerin bulunduğu bu tür beyitler av-avcı ilişkisini sembolize etmektedir.

Kelimenin bu münasebetle kullanımına tatmin edici miktarda örnek vermek mümkündür. Öncelikle iltifatın av anlamına gelen “sayd” kelimesi ve “avcı” hayvanlarla birlikte kullanıldığı beyitlere göz atmak yerinde olacaktır.

Gönlünü sevgilinin saçına tutsak düşmüş bir ava benzeten Seyyid Nigarî (ö. 1885), daha büyük avlar peşinde olan avcı gibi saçların âşîğın gönül ve can kuşuna eninde sonunda iltifat edeceğini dile getirir. Nasıl ki avcılar avını tamamen ele geçirmeden iz sürmeyi bırakmazlarsa sevgili de aynı şekilde avından gözünü ayırmamaktadır. Nigarî’ye göre bu iltifatın ta kendisidir:

Esir-i zülfidir yârin gönül kim iltifat eyler

Ki sayyad-ı reh-i sevda nazar kesmez şikârından⁸ (Nigarî, Gazel 539/8)

⁷ Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, *Nev’î: Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul 1977, s. 248-249.

⁸ Azmi Bilgin, *Nigarî Divanı*, Kule yayınları, İstanbul 2003, s. 169.

19. asrın meşhur şairi Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829) da, kendisini gam kapanına kısılmış bir kuşa benzetirken, cananının kan dökmek amacıyla da olsa kendisine ilgi göstermemesinden yakınır. Av-avcı münasebetinin kurulduğu beyitte, şairin gönül kuşu avlanarak ele geçirilmiştir ve sevgilisi onu öldürmeye bile tenezzül etmemektedir. “Sevgili, yan bakış okuyla bütün âlemi kırıp geçirir ve ne yazık ki gam kapanına yakalanmış bu gönül kuşuna göz ucuyla (dahi) iltifat etmez” anlamındaki bu beyitte Molla, yârinin vefasızlığından yakınır:

Etmez bu murg-ı dâm-ı gama çeşmi iltifat

‘Âlem helaki olsa hadeng-i nigâhının⁹ (İzzet Molla, Gazel 313/2)

İltifat-av münasebetinin çeşitli soyut kavramları karşılamak üzere kullanıldığı da görülmektedir. Sözelimi aşağıdaki beyitte Fuzûlî (ö. 1556), kendi yaradılışındaki himmet ve yardımseverlik doğasının her ava tenezzül etmeyeceğini gayet estetik bir biçimde dile getirirken, soyut kavramlardan hareketle kelimenin avla olan anlam çerçevesini ortaya koyar:

Şahbaz-ı himmetim her sayda kılmaz iltifat

Şehr-yâr-i rif’atim her mesnedi kılmaz mekân¹⁰ (Fuzulî, Kaside 31/7)

İltifat kelimesinin av tabiri olarak kullanıldığı daha çarpıcı örnekler de mevcuttur. *Ceylan, ahu, gazal* kelimeleri klasik şiirde “Hitâ, Hoten, kuhl, sürme, dâm (tuzak), Çin, misk, deşt vb.” gibi kelimelerle mütenasip olarak sık sık bir arada kullanılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz tanım üzerine, bu kelimelerin arasına iltifat kelimesinin de dâhil edilebileceği beyitler söz konusudur. Divan şairleri tarafından çeşitli vesilelerle ve türlü kelime oyunları ile ele alınan iltifatın, “av tabiri” olarak kullanımıyla ilgili çeşitli örnekler vermek mümkündür.

19. yüzyıl Divan şairlerinden Âsaf (ö. 1903):

Etmiyor bizden yana ol çeşm-i ahu iltifat

Biz de saydından o vahşinin feragat eyleriz¹¹ (Âsaf, Gazel 62/2)

beytiyle iltifat kelimesinin yukarıda belirttiğimiz anlamını vurgular niteliktedir. Ahu gözlü sevgilinin kendisine bakmadığını dile getiren şair, yakalanması mümkün olmayan sevgiliyi avlamaktan vazgeçtiğini söyler. Zira âşığına tek bir iltifat nazarı dahi atmayan “ceylan gözlü” bir sevgili söz konusudur.

⁹ Ömür Ceylân, O. Yılmaz, *Hazana Sürgün Bahâr: Keçecizade İzzet Molla ve Divan-ı Bahâr-ı Efkâr*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2005, s. 521.

¹⁰ Kenan Akyüz, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur, *Fuzûlî Dîvânı*, Akçağ yayınları, Ankara 2000, s. 101.

¹¹ Ömür Ceylân, Ceylân, Ömür, *Hânedânda Bir Âsî: Âsâf Dîvânı*, Akçağ yayınları, Ankara 2003, s. 173.

16. yüzyıl şairlerinden Üsküplü İshak Çelebi (ö. 1538-39) ise, “ahu, beyaban, çeşm” kelimelerini bir araya getirdiği bir beytinde, “ahu gözlü sevgilinin devamlı yabancı gözlemekte olduğunu ve âşığına bir türlü iltifat etmediğini” söylerken aynı terminolojiye başvurur:

Ol ahuvane çeşmi beyabanı gözleyen

Gözden bıraktı etmedi İshaka iltifat¹² (Üsküplü İshak Çelebi, Gazel 15/5)

Sevgilinin âşığına “nigâh-ı iltifat” sarfetmesi ihtimalini düşünmek hayallere dalmaktır. Bunun bilincinde olan Vecdî (ö. 1661), kendisiyle hemdert olan gönlüne seslenerek; “sevgiliden tek bir iltifat bakışı dahi ümit etmemesini, zira güzellik çölündeki (eşsiz benzersiz) ahunun deliyle dostluk yapmayacağı aşikârdır” der:

Etme çeşminden ümid-i yek nigâh-ı iltifat

Ahu-yı sahra-yı hüsn olmaz dila divane-dost¹³ (Vecdî, Gazel 5/3)

Ancak sevgilinin “nigâh-ı iltifat”ına vasıl olduğunu iddia eden şairler de yok değildir. Şairliği kadar muzipliğiyle de bilinen ve devrin sadrazamı Koca Ragıp Paşa ile arasında geçen şakalaşmalar günümüze kadar ulaşmış ünlü şair Haşmet (ö. 1768), bir beytinde o kadar derinden ah eder ki bu denli yürek parçalayıcı bir sesin kaynağını anlamak isteyen sevgili Haşmet’le göz göze gelmek durumunda kalır. Böylesine tesadüfi bir bakışı dahi iltifat sayan şair, bunu kendisine ilah, yardım olarak görür. Çektiği ahın dumanını bu “yardım”ın gözüne sürme olarak düşündüğü için beyitte geçen “sürme” kelimesi ahu mazmununu çağrıştırmaktadır:

Nigâh-ı iltifat etdirdi yâre âh-ı pür-suzum

Sevad-ı dud-ı âhım sürme-i çeşm-i inayettir¹⁴ (Haşmet G. 57/3)

18. asrın meşhur şairlerinden Edirneli Kâmî Efendi (ö. 1724) ise sevgilinin iltifat dolu bir bakışıyla nice gönülleri ihya ettiğine değindikten sonra şuh bakışlı maşuk olduktan sonra ahulara ihtiyaç olmayacağını dile getirir. Mestliği ve şuhluğuyla bilinen sevgilinin gözünden gelecek bir bakış onu avlamakla eş değerdedir ve av sevgili olduktan sonra ahu yahut ceylana ne gerek vardır:

Her nigâh-ı iltifatı nice dil ihya ider

Çeşm-i şuhı var iken gayrı gazali n’eylerüz¹⁵ (Kâmî, Gazel 85/3)

¹² Mehmet Çavuşoğlu, M. A. Tanyeri, *Üsküplü İshak Çelebi Divanı*, Mimar Sinan Üniversitesi yayınları, İstanbul 1990, s. 122.

¹³ Ahmet Mermer, *Vecdî ve Divançesi*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, Ankara 2002, s. 73.

¹⁴ Mehmet Arslan, İ. H. Aksoyak, *Haşmet ve Külliyyâtı*, Dilek Matbaası, Sivas 1992, s. 225.

¹⁵ Ali Yıldırım, *Kâmî Dîvânı: İnceleme-Metin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 1995.

Nigâh-ı iltifat tabirini av ekseninde kullananlardan biri de Mahmud Nedim Paşa’dır (ö. 1883). Âşıkların iltifat dolu bir bakışla kendini güvende hissettiğini belirten Mahmud Nedim Paşa, iltifatlı bakışın sahibi olan ahu gözlü sevgiliye *âşûb-ı cân* yani “can karıştırıcı, cana fitne salıcı, baştan çıkarıcı” denmesinin sebebini anlayamamaktadır. Sonuçta ahu gözlü sevgiliyi avlamak hayali, âşıkların huzurlu bir ömür yaşamaları için yeterli sebeptir:

Nigâh-ı iltifatından bulur asayişî ‘uşşak

Neden ol çeşm-i ahunun adı aşub-ı can kondu¹⁶ (Mahmud Nedim Paşa G. 227/4)

Vahyî (ö. 1717) de sevgilinin iltifatını âşığına esirgemeyeceğini ve er geç ilgi göstereceğini düşünenlerdendir. Yârin avcı gözü her ne kadar acımasızsa da, sonuçta kendisine av olacak âşığın gönlüne bakmayı da aklına getirecektir. Çünkü her avcı gibi, avını avlamak istediğinde tamamıyla ona yoğunlaşmak ve elinden gelen her şeyi yapmak durumundadır. Av konumundaki âşığınsa bu durumdan bir şikâyeti olmayacaktır:

Dirîğ itmez vefâsın bu dil-i âvâreden gamzen

Ki elbet çeşm-i sayyâdı şikâra iltifât eyler¹⁷ (Vahyî, Gazel 61/2)

17. asır şairlerinden Mezâkî (ö. 1676) daha da ileri giderek güzellik vadisinde bir Hoten ahusunu, yani ahu yaradılışlı bir güzeli yakaladığını iddia eder ve artık karşısına, göz alıcı parlaklığıyla güneş dahi çıksa ona bakmayacağını, zira zaten muradına ulaştığını anlatır. Şair bu beyitte sevgilisini ceylana kendisini de avcıya benzetmiştir. Dolayısıyla bu defa iltifat etmeyen avcının ta kendisidir:

Gazal-i afitab olsa nigâh-ı iltifat itmem

Gözüm deşt-i melahatde bir ahu-yı Hoten tutdı¹⁸ (Mezakî, Gazel 411/2)

İltifat kelimesinin, bir av tabiri olarak klasik Türk şiirindeki kullanımını örnekleriyle göstermeye çalıştığımız bu bildiride, klasik şairlerin kelime kadrosu içerisinde yer alan her kelimenin üzerinde tekrar tekrar düşünülmesinin gerekliliği bir kere daha ortaya çıkmıştır. Eski metinlerimizi günümüze aktarırken, kelimelerin lügat anlamları bizi çoğu zaman doğru sonuca götürmektedir; ancak belli amaçlarla bir araya getirilmiş pek çok kelime, metin içerisinde kullanıldığı yere göre farklı anlamlara gelebilmektedir. Böyle kelimelerin tam manasıyla değerlendirilmesinde ve sakladığı anlamın çözülmesi noktasında ise Klasik şerh metinleri ve benzeri eserlerin, buldukları tozlu kütüphane raflarından kurtarılarak gün

¹⁶ M. Âkif Kürkçüoğlu, *Mahmud Nedim Paşa Divanı: İnceleme-Metin*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adapazarı 2003.

¹⁷ Hakan Taş, *Vahyî Divânı: İnceleme-Metin*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s. 375.

¹⁸ Ahmet Mermer, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara 1991, s. 539.

ışığına çıkarılması gereği hasıl olur. Arap ve İran edebiyatının klasik metinlerine yapılan açıklamaları içeren şerh metinlerinin içerisinde hatırı sayılır miktarda kültürel ayrıntı, lügat bilgisi, halk inanışları, kitabi malumat vb. bilgiler bulunmaktadır. Günümüzde divan şiiri mahsullerini şerh etme çalışmalarına ışık tutacak pek çok veri bu eserlerin satırları arasında gizlidir. Söz konusu metinlerin üzerinde sarf edilecek yoğun mesailer, geniş kapsamlı bir “Şerh Edebiyatı Sözlüğü”nün hazırlanmasıyla meyvesini verecektir. Çok katmanlı bir mana atmosferine sahip klasik şiirin layığıyla anlaşılmasına yardımcı olacak bu tür metinlerin, etraflıca incelenmeleri hâlinde günümüz araştırmalarına ‘iltifat’ etmeye devam edeceğinde hiç şüphe yoktur.

Kaynaklar

- Ahterî Mehmet Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1310.
- Akyüz, Kenan, S. Beken, S. Yüksel, M. Cunbur, *Fuzûlî Dîvânı*, Akçağ yayınları, Ankara 2000.
- Arslan, Mehmet, İ. H. Aksoyak, *Haşmet ve Külliyyâtı*, Dilek Matbaası, Sivas 1992.
- Bilgin, Azmi, *Nigarî Divanı*, Kule yayınları, İstanbul 2003.
- Ceylân, Ömür, *Hânedânda Bir Âsî: Âsâf Dîvânı*, Akçağ yayınları, Ankara 2003.
- Ceylân, Ömür, O. Yılmaz, *Hazana Sürgün Bahâr: Keçecizade İzzet Molla ve Divan-ı Bahâr-ı Efkâr*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2005.
- Çavuşoğlu, Mehmet, M. A. Tanyeri, *Üsküplü İshak Çelebi Divanı*, Mimar Sinan Üniversitesi yayınları, İstanbul 1990.
- Kürkçüoğlu, M. Âkif, *Mahmud Nedim Paşa Divanı: İnceleme-Metin*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adapazarı 2003.
- Mehmed Bahâeddin, *Yeni Türkçe Lûgat*, Akçağ yayınları, Ankara 1997.
- Mermer, Ahmet, *Mezâkî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara 1991.
- Mermer, Ahmet, *Vecdî ve Divançesi*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, Ankara 2002.
- Mütercim Âsım, *el-Okyânûs fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 3 cilt, C I, Âsitâne yayınları, İstanbul 1250.
- Stengass, Frank, “İltifât”, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Librairie du Liban Publishers, Beirut 1998.
- Sûdî-i Bosnevî, *Şerh-i Gülistân*, Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi: 2693.

Taş, Hakan, *Vahî Divânı: İnceleme-Metin*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005.

Tulum, Mertol, M. Ali Tanyeri, *Nev’î: Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul 1977.

Türkçe Sözlük, 2 cilt, Türk Dil Kurumu yayınları, 9. baskı, Ankara 1998.

Yıldırım, Ali, *Kâmî Divânı: İnceleme-Metin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 1995.